

ISSN 2411-4758 (Print) 2518-1602 (Online)

Native word in ethnocultural dimension, Drohobych, Posvit, 2022, pp. 226-234.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2411-4758.2022.245875>

УДК 81'371

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ТЕРМІНОВЖИВАННЯ В ГАЛИЧИНІ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ

Ярослав ЯРЕМКО,

доктор філологічних наук, професор кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)

yaremkojar@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8202-4107>

Research ID: AAK-6199-2020

Наталія ЛУЖЕЦЬКА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)

natalialuzhetska@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2414-6285>

Research ID: AAD-4193-2019

Ірина ХАРКАВЦІВ,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики англійської мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка (Україна, Дрогобич)

harkavciv@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4143-3470>

Research ID [AAD-5933-2020](http://www.researcherid.com/SelfRegistration.action) (<http://www.researcherid.com/SelfRegistration.action>)

**Статтю подано до редакції / The article is submitted to the editorial board:
10.09.2021.**

Статтю опубліковано / The article is published:

У статті крізь призму політичної термінології висвітлено особливості становлення української політичної думки в Галичині міжвоєнної доби. Шляхом комплексного (лексикографічного, когнітивно-дискурсного) аналізу окреслено етноцентричну семантику політичних термінів як репрезентантів політичної дійсності – ідеологічно неоднотипної, соціально різнотипної, культурно поліфонійної. Підкреслено, що триєдине прагматичне (конотативне, імплікативне, емотивне) значення терміна-політоніма не може не бути етноцентричним, оскільки кожен народ творить свою політичну картину світу – «за своїм образом і подобою». Лінгвокогнітологічний вимір уможливив осмислити історичну значущість українського підпільного руху 20-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: політична термінологія, міжвоєнна доба, Українська військова організація, ідея – концепт, лінгвокогнітологічний вимір.

PECULIARITIES OF POLITICAL TERMS IN GALICIA IN THE INTERWAR PERIOD

Yaroslav YAREMKO,

Doctor of Philology, Professor of the Ukrainian Language Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych)
yaremkojar@ukr.net

Natalia LUZHETSKA,

Ph.D. in Philology, Associate Professor of the English Practice Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych)
natalialuzhetska@gmail.com

Iryna KHARKAVTSIV,

Ph.D. in Theory of Education, Associate Professor, English Practice Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych)
harkavciv@gmail.com

Actualization of the issue. The language transformation of the cognitive existence in Galicia of the midwar period is carried out by means of political lexicon represented by terms politonyms. Their multidimensional semantics is a result of cooperation of different structures of various types: cognitive psycholinguistic (psycho real) meaning as a complex of core and peripheral features actualized via separate word in the speaker's consciousness; speech (discourse) on the basis of three united pragmatic (connotative, implicative, emotive) meaning generated by speaker's pragmatic area; linguistic (systemic meaning based on a notion and formed in dictionary according to the principle of reductionism). Complementary relations among the mentioned meanings correspond the new ideas on the term semantics and prove the broadening of the research paradigm – from structural (notion centered) to anthropocentric with its cognitive and communicative forms. Anthropocentric approach possesses interlinguistic dimension of processes of military and political term formation, which enables to introduce cultural and historical portrait of the Galician community of that time, features of its world perception at the midwar period. Therefore both components the notional (contextual) and evaluative (axiological) affect the content of a term politonym. Thus, the meaning of a term politonym with its evaluative ability to influence political reality with its ideological, social and cultural multidimensional nature reveals ethnocentric and pragmatic characteristics. This tendency is brought about by the fact that people who long to be a subject but not an object of history creates its own political picture of the world – “in its image and likeness”.

The objective of the research consists in considering of the historical meaning of the Ukrainian underground movement, the Ukrainian military organization (UVO) in

particular in struggle to revive the Ukrainian statehood. The analysis is carried out on the basis of complex (lexicographical, cognitive and discourse) observation of the political lexicon at the midwar period.

Key words: *political terminology, interwar period, Ukrainian military organization, idea-concept, linguocognitive dimension.*

Постановка проблеми. Омовлення суспільно-політичного буття в Галичині міжвоєнної доби здійснюватиметься через політичний словник, який репрезентують терміни-політоніми. Їхня неодновимірна семантика постає результатом взаємодії різнотипних структур: *когнітивних* (тобто психолінгвістичного значення як сукупності ядерних та периферійних ознак, які актуалізує ізольовано взяте слово у свідомості мовця); *мовленнєвих* (*дискурсних*) на основі триединого прагматичного (конотативного, імплікативного, емотивного) значення, породженого комунікативно-прагматичним полем мовця; *мовних* (системного значення, опертого на поняття і сформованого у словнику згідно з принципом редукаціонізму). Комплементарні (взаємодоповнювальні) відношення між окресленими значеннями суголосні новітнім поглядам на семантику терміна і засвідчують розширення дослідницької парадигми – від структуралістської (поняттевоцентричної) до антропоцентричної в її когнітивній (пізнавально-мисленнєвій) та комунікативній іпостасях. Антропоцентричний (від грец. *ανθρωπος* «людина» і лат. *centrum* «центр») підхід, що спирається на інтерлінгвістичний вимір процесів політичного термінотворення, дає змогу відтворити культурно-історичний портрет тогочасної галицької спільноти, особливості її світосприйняття, світорозуміння і світобачення в міжвоєнний період. Це означає, що на змістову організацію терміна-політоніма накладає відбиток як поняттєвий (логічний) компонент, так і оцінний (аксіологічний). Тому значення термінів-політонімів з їхньою здатністю оцінно реагувати на політичну дійсність – ідеологічно неодновимірну, соціально різнотипну, культурно поліфонійну – не можуть не бути етноцентричними й прагматично забарвленими. Така семасіологічна закономірність спричинена тим фактом, що кожен народ, якщо він прагне бути суб'єктом, а не об'єктом історії творить свою політичну картину світу – «за своїм образом і подобою».

Мета наукової розвідки – на основі комплексного (лексикографічного, когнітивно-дискурсного) аналізу галицького політичного лексикону міжвоєнної доби осмислити історичне значення українського підпільного руху, зокрема Української військової організації (УВО), у боротьбі за відновлення української державності.

Виклад основного матеріалу. У висвітленні українських політичних рухів в Галичині I половини ХХ ст. сформувалася деформаторська тенденція недооцінки чи замовчування в цих процесах ролі Української військової організації (далі – УВО) – нелегальної структури, що існувала в Західній Україні у 1920 – на початку 1930-х рр. Про УВО немає жодної згадки у науково-документальній серії книг «Реабілітовані історією», що, як зазначено в анотації, «покликана відновленню історичної справедливості, ґрунтовному висвітленню трагічних подій в історії України, поверненню їй незаслужено забутих імен державних діячів, науковців, митців, робітників і селян, вшануванню тих, хто боровся за свободу і незалежність України». Відсутність відомостей про УВО виявляє не тільки історіографічну неповноту джерельної бази видання, що репрезентоване як «енциклопедія», а й тенденційність відбору історичних фактів редколегією названого видання в особі В. Солдатенка, В. Литвина, Д. Табачника та ін.

Без комплексної (історичної, політичної, лінгвокультурологічної, лінгвополітологічної, психолінгвістичної) оцінки УВО важко зрозуміти феномен виникнення і функціонування Організації українських націоналістів (далі – ОУН), а згодом – і Української Повстанської Армії (далі – УПА). Адже ідеологія УВО фундаментально вплинула на діяльність ОУН та УПА, програмові засади яких формувалися на єдиній платформі – боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу (УССД). Абревіатурна назва цієї ідеї-концепту – УССД – наскрізно пронизує політичний дискурс українських підпільних структур. Очевидну ідеологічно-світоглядну тяглість засвідчує присяга *увіста* (члена УВО) і присяга *упівця* (воїна УПА) (ЛЛ, с. 741), які поєднані імперативом: «Здобудеш Українську державу або загинеш у боротьбі за неї» (див.: ЛЛ, с. 739; Гордасевич, 2001, с. 24). Відтак у контексті відновлення історичної пам'яті як дороги до себе, до національного Я потреба виваженого, об'єктивного осмислення діяльності УВО, ОУН та УПА крізь призму мовних фактів давно на часі.

Зафіксовані у мовній картині світу терміни-політоніми актуалізують ті історичні події і явища, які вони вербально засвідчують. Історична пам'ять Речі Посполитої про недавнього військового союзника в польсько-радянській війні 1920 р. – Армію Української Народної Республіки (УНР) – виявилася нетривкою: військову угоду про взаємодопомогу (спільна оборона Варшави, що асоціюється з «чудом над Віслою», до якого спричинилася разом із дивізіями маршала Юзефа Пілсудського і шоста січова стрілецька дивізія генерал-хорунжого Марка Безручка; спільний похід на Київ) змінив холодний геополітичний розрахунок –

польсько-російське перемир'я, оформлене у Ризькому мирному договорі 1921 р. Натомість Україна отримала Версальський договір, який 14 березня підписала Польща з державами Антанти. Він узаконив прилучення Галичини до Польщі. Попри формальні гарантії українцям в Галичині прав національної меншини (рівність перед правом, свобода української мови в публічному житті, власне шкільництво, самоврядування тощо) польський уряд по-своєму трактував подвійні, дворушницькі стандарти західних політиків. Підмінивши силу права правом сили, він запровадив тотальний (військовий і поліційний) терор проти будь-яких паростків національного життя.

У лінгвополітологічному вимірі показовим є табу на українські топоніми та етноніми: у березні 1920 р. замість забороненої окупантами назви *Західна Україна* накинута польську форму *Małopolska Wschodnia* (*Малопольська Виходня*); замість етноніма *українець, українка, українці* – регіональні назви *rusin, rusinka, rusini* (*русин, русинка, русини та русинські*).

У заборонах такого типу віддзеркалено шовіністичну суть асиміляторської політики, мета якої – колонізувати Галичину, позбавивши українство будь-якими способами власної національної ідентичності. В умовах польської займанщини спостерігаємо кричущу зневагу до задекларованих у Версальському договорі правових гарантій, отже, віроломне ігнорування європейських цінностей, закладених у поняттях *право, рівність, свобода* тощо. Як не раз бувало в українській історії, «Європа мовчала» (О. Олесь). У результаті кон'юнктурного тлумачення «високих» понять відбувається семантичне вихолощування політичних термінів, їх деспеціалізація, а з погляду лінгвополітології – перехід до розряду фантомних слів-симулякрів.

Свої «порядки» перед польською окупацією намагався запровадити російський уряд, призначивши генерал-губернатором Галичини графа Олексія Бобринського. Асиміляторську програму дій новоспечений губернатор озвучив із графсько-генеральським апломбом: «Я буду тут заводити російську мову, закон і устрій» (див.: Гунчак. 1993, с. 68). Спостерігаємо типологічну подібність у поведінці (у т. ч. комунікативній) різного ґатунку зайд.

Непрохані гості намагалися насаджувати своє правління з розмахом, у різних сферах і в різний спосіб. Тож у нібито «мирних» умовах суспільна свідомість галичан і надалі утримувала військову лексику – тепер уже із семою (експліцитною чи імпліцитною) «окупація». Мовлення галичанина-українця зарясніло військово-політичними термінами із виразною негативно конотацією, що відбивала репресивну політику

окупаційної влади: *військовий терор, поліційний терор, арешт, в'язні, в'язниця, каземат* (Варшава, Модлін, Берестя) «одинична камера для ув'язнення у фортеці, цитаделі», *концтабір* (Перемишль, Домб'є, Вадовице, Пикуличі), *морд* «вбивство», *замордувати, розстріли* без усякого суду українських патріотів, зокрема греко-католицьких священників, *інтерновані* «людина, що затримана на окупованій території й перебуває в умовах обмеженої свободи», *інтернувати, контрибуція* «грошовий або натуральний податок, який бере держава-переможець із населення окупованої території», *військова колонізація* «заселення північно-західних українських земель польськими військовиками», *реквізиція майна* «насильне відбирання чого-небудь без відшкодування» та ін. Посилюючи асиміляційно-окупаційний прес, польська влада намагалася унеможливити будь-які прояви українського національного життя. У мовній практиці галичан перестало існувати поняття *громадське самоврядування*, а водночас вийшли з ужитку назви органів українського самоврядування (*повітові ради, громадські ради, Галицький Крайовий Сойм, Крайова Шкільна Рада*), вимушено перейшовши в категорію політонімів-історизмів.

Свій «внесок» у денаціоналізацію українського суспільства мав зробити спеціальний закон, так званий «*Lex Grabsky*» – від імені професора Львівського університету Станіслава Грабського, міністра освіти у 1923 – 1926 рр. Окрім законотворення, автор цього дискримінаційного закону вправлявся і в політичній футурології, пророкуючи ліквідацію української проблеми в межах польської держави протягом 25 років за допомогою школи, землеподілу та інших репресивних засобів. З прощом якось не склалося, бо перешкодили ті, кого поляки на початку ХХ ст. називали *гайдамаки*. І по-своєму мали рацію.

Їхня свідомість, історичний досвід зберегли своє розуміння Гайдямаччини – народно-визвольного руху ХVІІІ – початку ХІХ ст. на Правобережній та Лівобережній Україні проти польсько-шляхетського гніту. Цей період в українській історії оспівано в *гайдамацьких піснях*, які мотивами перегукувалися з козацькими, опришківськими, а пізніше – й повстанськими піснями. Вони стали культурно-історичним матеріалом для літературних творів Т. Шевченко – поема «Гайдамаки»; Марко Вовчок – повість «Кармелюк»; І. Карпенко-Карий – трагедія «Сава Чалий»; М. Старицький – роман «Побратався сокіл»; О. Маковей – «Гайдямачка пісня»; Ю. Мушкетик – роман «Гайдамаки»; Я. Стецюк – повість «Гонта» (ЗУЕ, с. 127). Тож семантичне навантаження *гайдамаків* в українському лінгвокультурному контексті супроводжується як правило позитивними характеристиками: 1) учасник народно-визвольної

боротьби XVIII – початку XIX ст. на Правобережній та Лівобережній Україні проти польсько-шляхетського та московського гніту, назва походить з турецької мови, де означає неспокійну, бунтівливу людину; у народі називали *коляями*, у Галичині – *опришками*; 2) солдат особливих частин Української Ради, а також загонів С. Петлюри та гетьмана П. Скоропадського (1918 – 1920 рр.) (ЗУЕ, с. 127).

Відтак в народній свідомості *гайдамака* синонімізується зі словом-символом *козак* на позначення волелюбності, непокірності, чоловічої відваги, жертвовності. В умовах ворожої окупації слово відновило закладений у ньому смисл, бо стало ясно як божий день: українському суспільству варто сподіватися тільки на власні сили. Організований і системний спротив польському шовінізму і терору очолила Українська військова організація (УВО).

Ідея її створення належить українській військовій еліті – старшинам Січових Стрільців, колишнім членам Стрільцької Ради Євгеніві Коновальцю, Іванові Андруху, Василеві Кучабському, Михайлові Магчакові, Ярославу Чижу. УВО з гідністю прийняла історичний виклик й актуалізувала першочергове завдання – мобілізувати українство на продовження збройної боротьби за незалежність країни (ДГУ, с. 904).

Ця стратегічна мета домінує у діяльності відновленого і найавторитетнішого журналу міжвоєнної доби – «Літературно-наукового вісника». Завдяки підтримці УВО і особисто її провідника Євгена Коновальця головним редактором стає інтелектуал європейського рівня Дмитро Донцов, який ще 1913 р. виступив з гаслом «самостійна Україна» на 2-ім всеукраїнським студентським з'їзді у Львові. Під орудою головного редактора – філософа, публіциста, критика – журнал утверджується як знакове інтелектуальне явище у національно-культурному мисленні. Він пропагує ідеї новітнього українського націоналізму, якому, на думку Д. Донцова, «бракувало досі... сеї ірраціональної віри в історичне покликання свого народу» (Донцов, 2010, с. 55). Власне ірраціональні елементи (*contraspemspero* «без надії сподіваюся»), культ героїзму, постулати войовничості, волелюбності, твердості характеру було вплетено в ідеологію нового українського націоналізму. Як засвідчив розвиток пізніших подій 30–50-х рр., ці донедавна незвичні, екстраординарні, навіть позараціональні для «середньостатистичної» української людини ідеї «принесли цілком реальні і практичні плоди» (Дашкевич. 2001, с. 14).

В аналізований період – у 20-ті рр. ХХ ст. – спостерігаємо потужне піднесення українського громадсько-політичного життя, що супроводжується масовими політичними маніфестаціями на честь знакових

історичних постатей і подій: Т. Шевченка, І. Франка, гетьмана Мазепи, українського козацтва, Українських Січових Стрільців, які переможно боролися на Маківці, студентів, котрі героїчно билися під Крутами під час наступу більшовицьких військ на Київ. Велелюдні виступи в умовах ворожої окупації несли у свідомість українства виразні національно-визвольні сенси, бо: по-перше, засвідчували спадкоємність традицій, передусім – визвольних; по-друге, були організованим і свідомим спротивом польському режиму; по-третє, плекали культ героїзму і таким чином готували світоглядне підґрунтя для майбутнього повстання, яке у галицькому політичному дискурсі називалося *зрив* (ЛЛ, с. 319–320). В інформаційній брошурі, яку видав відділ пропаганди УВО, наголошувалося: «Українська військова організація... поставила собі за завдання пропагувати загальнонаціональний *зрив* українського народу проти займанців» (Видання, с. 15).

Висновки та перспективи подальших досліджень. В умовах міжвоєнної польської окупації українська політична думка в Галичині набувала нових сенсів, стимулюючи поповнення й урізноманітнення політичного лексикону, словотворчих та стилістичних засобів. Вона відбивала ті зміни, які відбувалися в громадському й політичному житті галицького українства, його свідомості. Саме в аналізований період завдяки діяльності Української військової організації (УВО) увійшла в український політичний дискурс ідея-концепт *Українська Самостійна Соборна Держава*, позначена абрєвіатурною назвою *УССД*. Саме УВО прищепила у свідомості української молоді державотворчий імператив: «Здобудеш Українську Державу або згинеш в боротьбі за неї». Він став провідним в історії визвольного руху, який врешті-решт майже через півстоліття досягнув своєї державницької мети.

Переконливим видається подальший комплексний (історичний, лінгвополітологічний, лінгвокультурологічний, психолінгвістичний) аналіз феномену виникнення політичних рухів в Галичині міжвоєнної і післявоєнної доби.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВТС	Великий тлумачний словник сучасної української мови. (2001). / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : Перун.
Видання	Видання Пропагандивного Відділу Української Військової Організації (1929). Б.м.в..
ДУУ	Довідник з історії України (А-Я). (2001). / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. Київ : Генеза, 2001.

- ЗУЕ Жайворонок, В. В. (2006). Знаки української етнокультури. Словник-довідник. Київ : Довіра.
- ЛЛІ Лексикон львівський : поважно і на жарг / Н. Хобзей, К. Сімович, Т. Ястремська & Т. Дидик-Меуш. (2012). Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України.
- СЛЕ Селіванова, О. (2006). Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля.
- СУМ Словник української мови: в 11 т. (1970–1980). Київ : Наукова думка.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Гордасевич, Г. (2001). *Степан Бандера: людина і міф*. Львів: Піраміда.
- Гунчак, Т. (1993). *Україна: перша половина ХХ століття: Нариси політичної історії*. Київ : Либідь.
- Дашкевич, Я. (2001). Дмитро Донцов і боротьба довкола його спадщини. *Донцов Д. Твори*. (Т. 1). Львів : Кальварія.
- Донцов, Д. (2010). Наші цілі. *Літературна есеїстика*, 55 – 58. Дрогобич : Відродження.
- Перепічка, Є. (2010). *Історія ОУН і УПА: у 12 т.* (Т. 1). Львів : Сполом.
- Франко, І. (1981). Етимологія і фонетика в южноукраїнській літературі. *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*. (Т. 29). 150 – 169. Київ : Наукова думка.
- Франко, І. (2001). Гей, Січ іде. *Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до Зібр. тв. у 50 т.* / упоряд. З. Т. Франко, М. Г. Василенко. Львів : Каменяр.

REFERENCES

- Hordasevych, H. (2001). *Stepan Bandera: liudyna i mif* [Stepan Bandera: person and myth]. Lviv : Piramida. [in Ukrainian]
- Hunchak, T. (1993). *Ukrayina: pershapolovyna XX stolittia: Nrysy politychnoy iiistoriyi* [Ukraine: the first half of the XX century: the Outlines of the political history]. Kyiv : Lybid. [in Ukrainian]
- Dashkevych, Ya. (2001). Dmytro Dontsov i borotba dovkola yoho spadshchyny [Dmytro Dontsov and struggle for his heritage]. *Dontsov D. Tvory*. Lviv : Kalvariya. [in Ukrainian]
- Dontsov, D. (2010). Nashitsili [Our goals]. *Literaturna eseistyka*, 55 – 58. Drohobych : Vidrodjennia. [in Ukrainian]
- Perepichka, Ye. (2010). *Istoriya OUN i UPA: u 12 t.* [History of OUN and UPA: in 12 volumes]. Lviv : Spolom. [in Ukrainian]
- Franko, I. (1981). Etymolohiya i fonetyka v yuzhnoukrayinskiyliteraturi. [Etymology and phonetics in south Ukrainian literature]. *Zibranniatvoriv u 50 tomakh*. (T. 29). 150 – 169. Kyiv : Naukova Dumka. [in Ukrainian]
- Franko, I. (2001). Hey, sich ide [Hey, sich is going]. *Mozayika: Iztvoriv, shcho ne vviyshlyj do zibrannia tvoriv u 50 t.* Lviv : Kameniar. [in Ukrainian]